

KŪRYBIŠKUMO TEGIMENIZACIJA POSTMODERNIAME SOCIUME: NEPASLĒPTIES SKRAISTĒS

Kęstutis Šerpetis

Klaipėdos universitetas

Politologijos katedra

Minijos g. 153, Klaipėda

El. p. smfdoc@centras.lt

Įvadas

Kalendorinė XX a. baigtis, lemtingai sinchronizuota su ontologinio komunizmo mito ir jos istorinės inkarnacijos – Sovietų imperijos krachu, toli gražu neužbaigė Vėlyvosios Modernybės konstruktyvinių artefaktų griūties proceso, jų demaskavimo ir moralinės-politinės devalvacijos kaskado. Ideologinės istorijos pabaiga, klasikinio kapitalizmo nunykimas neliberaliojoje globalizacijoje ir t. t. gali būti laikomi ne tik Apšvietos projekto, bet ir pačios Modernybės neatšaukiamos ir išgaunančios pagreitį erozijos metastazėmis.

Būdinga, kad apokaliptinė perspektyva siejama būtent su esmingiausiomis istorinio proceso orientacijomis ir vertybinio-interpretacinio konstravimo gairėmis, priegomis ir metodais. Aibė visose modernios egzistencijos srityse kylančių įvykių, procesų ir ekscesų, provokuojančių ribinio ir finalistinio pobūdžio refleksiją dėl didžiųjų Naujųjų amžių istorinių-civilizacinių ir epistemologinių-paradigmatinių diskursų fragmentacijos, vis ženkliu kvestionuoja ir patį giluminio, nuoseklaus ir tęstinio tikrovės prasminio-konceptualinio audinio kognityvinį patikimumą.

Bazinių modernios socialinės-kultūrinės būties idėjų ir vertybių prasminiai krūviai vis greičiau praranda ne tik išorinį-reprezentacinį, bet ir imanentinį-branduolinį turinį ir virsta formaliais susvetimėjusio sambūvio žymekliais. Šiame erozijos ir savaiminės rekonstrukcijos kontekste dialektiškai aktualizuojasi bandymai atnaujinti („perkrauti“) Vėlyvojo Moderno realybės suvokties interpretacines dominantes atribojant ir selektyviai dekonstruojant bazinių civilizacijos Esmo konstrukcijų „pamėklines“, simuliatyvias ir imituojančias tikrovę dimensijas ir „eonus“.

Skaidymas (disekcija), diferencijavimas, liminalizacija ir kiti pažintinių-tiriamųjų metodologijų instrumentai turi būti orientuojami ir motyvuojami pačiais savo veiklos siekiniais. T. y. jų tikslinė maršrutizacija nužymima savivertiniu jų veiklos pobūdžiu, analogišku prasmėkūros formavimui (išryškinimui, atskleidimui) meniniame pažinime. Taip tradi-

cinis racionalistinei refleksijai nuoseklumas pasikeičia pačios pažinimo eigos indukuojamu procesiniu vientisumu (kontinualumu).

Tačiau tokios strategijos ambivalentiškumas suponuojamas paties objekcinio pagrindo – finalistinės ir apokaliptinės tikrovės suvokimo išgyvenimo analitiniu įvaizdžiu. Visuminė dinamiška ir kontroversiška vėlyvosios modernybės raida „potencijuoja“ naujų – kreatyvių tikrovės recepcijos bei episteminės refleksijos proveržių tikimybę. Šiuo atveju pats pažinimo procesas įgyja nenuspėjamą – kūrybišką ir *autopoetinį* pobūdį.

Taigi, adekvatus modernios ir probleminės tikrovės tyrimas principaliai orientuotas ne į Naujo, Nebūto mūsų nepatikimoje „pamėklinėje“ tikrovėje konstravimą pagal dekartiškojo *Cogito* kognityvius „žemėlapius“, bet į giluminę visad Buvusio ir Esamo atvertį ir nepaslėptį. Šių eventualių, latentinių *kenotipų* iškėlimas ir jų artikuliacija, racionalizacija bei reifikacija (post)modernių intelektinių technologijų ir metodologinių novacijų kontekste suponuoja neišvengiamą ryškėjantį kognicijų pliuralizmą, prasminių „kentaurų“ ir paradoksų savilegitimaciją, metodologinių metaforų ontologizavimą etc. Kai kurių iš jų – tikėtinų ir galimų variantų eksplikacija ir analizė laikytina pagrindiniu šio tyrimo tikslu.

Paradigmų saulėlydis

Įprasta akivaizdybe tampa šiuolaikybeje stebimos greitėjančios baigtys – ne tik daiktinės, bet lygia dalimi procesinės, komunikacinės ir netgi virtualios. „Baigiasi“ mokslas – regima originalių idėjų infliacija, inicijuojanti neįveikiamas plagijavimo pagundas, paradigmos nepatikimos, vertybės ir idealai praranda savo įkvepiantį ir stimuliuojantį veiklą žavesį. Analogišką situaciją nesunku konstatuoti ir kultūros bei meno terpėse. Čia tarsi rutuliojasi natūrali devoliucija „pagal Špenglerį“: civilizacija keičia kultūrą kaip jos *protezas*, nes pastaroji jau nepajėgia nei mobilizuoti, nei stabilizuoti socialinio kosmoso, vis sparčiau virstančio *chaosmosu*.

Tačiau tuo pat metu ir ten, ir čia regime, kad fundamentalių idėjų ir vaizdinių distrofija taip pat iškelia priemones, taikomuosius aspektus kaip tolesnių dvasinių-intelektualinių konstruktų paliatyvą.

Nesunku pastebėti, kad ir čia pastebimas analogiškas anksčiau įvardytiems procesams ir minėtų paliatyvinių civilizacijos stimulų greitėjantis augimas bei plėtra, atitinkantys vadinamąjį „H. Adamso pagreičio dėsnį“: *žinios atveria dar daugiau žinių, o jėga – dar didesnę jėgą*. Iš

šios maksimos išplaukia dar viena pasekmė: jei viskas turi ribas, tai didėjantis greitis gali būti sąlygotas būtent tokio priartėjimo prie lemtingos ribos, t. y. tų siekinių priešybės. Tad gali būti, jog greitėjimas liudija apie pažangos – nepaliaujamo augimo ir plėtros baigtį, kuri irgi gali būti labai greita – per vieną ar dvi kartas (apokaliptinės nuotaikos, nūnai vyraujančios ir moksle, ir mene – tarsi aplenkiantis tokio vektoriaus atspindėjimas) (Horgan 1996: 27–36).

XX a. pradžios mokslo ir technikos revoliucijos pasiekimus prologavus į pokario laikotarpį ir konvertavus į atominės technikos, kosminių technologijų ir radioelektronikos ir skaičiavimo operacijų automatizacijos atradimus, požiūris į mokslinius tyrimus esmingai pakito. Kapitalinių investicijų greitas ir efektyvus atsipirkimas įtikino privačius investuotojus verslo ir mokslo produktyvios sampynos perspektyvomis. Savo ruožtu, atsiveriančiomis prieš mokslo institucijas ir jų personalą (kadrus – tyrėjus, administratorius, mokslo organizacijų, mokyklų ir projektų vadovus, lyderius, vadybininkus ir kt.) galimybėmis inspiruojami mokslinių tyrimų ir jų pasiekimų taikymo būdai, tikslai bei galutiniai rezultatai čia vis dažniau (o nūdien – praktiškai pirmiausia ir visada) motyvuojami ne tiesos paieška, o siekiu kontroliuoti išorinę aplinką. Todėl modernūs postindustrinės visuomenės kultūra ir mokslas vis pilniau orientuojami ir redukuojami šių praktinių tikslų realizacijai. Atitinkamai menkėja stimulai investicijoms (finansinėms, inovacinėms, kreatyvioms ir pan.) į giluminius, fundamentalius tyrinėjimus, o visuomenė praranda norą apmokėti tokius siekinius, kurių ilgalaikių intencijų ir pagrįstumo nesupranta...

Laipsniškai tokia padėtis klostosi biologijoje po DNK atradimo, fizikoje (kolaidėris ir kt.). Gavę didelę valdžią gamtos – natūralios aplinkos įtvarkoje – racionalizacijoje, mokslo politika ir jo administracinis valdymas, orientacijos, tyrimų laukai ir kt. ima slysti į „valios valdžiai“ praradimą, nes nelieka motyvacijos, t. y. nenusimato konkretaus ir greito pelno. Tuo tarpu idealios – amžinosios pažinimo ir savižinos vertybės, inicijuotos Renesanso ir Naujųjų laikų formuotoje mokslinėje pasaulėžiūroje, negali konkuruoti su pragmatiniais modernybės imperatyvais, globalių technologijų atveriamomis greitų rezultatų perspektyvomis etc. Šiame kelyje jaunimas vis mažiau renkasi mokslo kelią ir rimtą meną ir suka į hedonizmą, t. y. toliau nuo nepatrauklios realybės – į fantaziją (virtualybę), narkotikus, e. technologijas, teikiančias informaciją tiesiai į smegenis, ir pan.

Tokių tendencijų prolongavimas šiuolaikinių vystymosi iššūkių ir lūkesčių kontekste nevalingai (pasąmoningai) suponuoja maštabišką intelektualinio, dvasinio ir kultūrinio progreso plėtos lėtėjimą ir vertybinį devalvavimą, pradėtą dar bitnikų – hipių ir baigsis, kaip prognozuoja J. Horgan, – „*naująja Polinezija*“. Gyvenimas pereis į nepaliojiamą šventimą ir malonumų paieškas. Tad nežiūrint į nūdienos hipių vertybių nuosmukį ir jupių išorišką triumfą, bendroji tendencija – „Aukso amžiaus“ siekinys, išlieka (plg. *hipsteriai, emo, skwotai* ir kt.), o pats mokslas, tampantis vis labiau specializuotas, dispersyvus ir korporacinis, t. y. nesuprantamas daugumai, socialiai miršta. Analogiškai ir modernieji menai – jų elektronizacija, programavimas, algoritmizacija be tiesioginio žmogaus-kūrėjo dalyvavimo, tampa bevėte žmogaus savasties receptijai ir gilinimui fikcija, kadangi „nuslysta“, kaip ir šachmatų žaidimas, į e. varžybas tarp kompiuterinių programų (Horgan 1996: 221–253).

Galima teigti, kad mokslas nūdien paradoksaliai praranda savo, kaip fundamentinės pasaulėžiūrinės ir socialinės-vertybinės bazės, pozicijas būtent dėl esminių-paradigmatinių savo praeities sėkmių: nūdien jo socialinė-kultūrinė ir dvasinė-intelektualinė „graža“ mažėja, o sąnaudos auga. Mokslo socialinis-kūrybinis potencialas ir jo kultūrinio atraktyvumo modernioms kartoms sumenkimas savotiškai išstumia (perkelia) šią intelektualinę saviraiškos rūšį iš kultūros į civilizacinę-technologinę „nišą“ (pvz., kolaiderio viešoji receptija, SETI projekto užbaigimas, greitėjanti kosmoso tyrimų distrofija ir jų komercializacija / privatizacija...).

Humanitarinių-refleksinių paradigų slinktis

Visumiškai anksčiau įvardytų intelektinių-vertybinių lūkesčių bei jų pasekmių deviacijos liudija ne apie praradimą kažko svarbaus ar naujo, o priešingai – tradicinio vystymosi inercijos suvoktį – ir jo refleksiją. Žymus šiuolaikinis publicistas-kultūrologas A. Genisas savo esė „Svogūnas ir kopūstas“ teigia, kad susiklosčiusioje socialinių-kultūrinių paradigų kaitos situacijoje neišvengiamai kinta ir pačios kūrybos suvoktis: „Kūrybinis aktas – tai Laikino grįžimas į Amžiną, atsiejant, atmetant, atsiribojant nuo sąlyginių, pereinančių realybės sluoksnių ir klodų ir judant (siekiant) sakralinio (universalaus, savijudaus) branduolio, – sąlyčio ir susiliejimo su juo (Генис 1997: 67). T. y. tradicinė modernizmo pasaulėžiūra teigė tiesos moksle paiešką (esmės, branduolio, „koto“ kaip absoliutybės metafizikos idealo siekinio), o nūdien besiplėtojanti „svogūno paradigma“ orientuoja į Tuštumos atradimą – Centro, Esmės, Eidoso,

Logoso nebūtį principialiai nesiorientuojant į kurią nors stabilų, pastovų Centrą...

Pastaroji atraktyviai kreipė kultūros, dvasios kūrybines pastangas į galutinį – finalinį siekinį (komunizmas, Dangaus karalystė, amžinoji Tiesa ir t. t.), o jos istorinė-normatyvistinė baigtis atveria kitos paradigmos perspektyvą. Tobulo ir užbaigto pasaulio kūrimo vizija skatino užpildyti pasaulį, sukonstruoti valdomą ir daiktiškai pilnatvišką ir apčiuopiamą aplinką, t. y. reifikuoti Būtį ir Esmą nepaliekant jokios tuščios vietos Chaosui, o naujoji pasaulėstatos išvalga remiasi būtent „kūrybinės tuštumos“ idėja. Tokia ir yra, pasak A. Geniso, – „svogūno paradigmos“ intencija; čia tuštuma – ne prasmų kapinės, o jų pirminės kilmės šaltinis – visos Būties prasmėkūros pagrindas.

„Jei „kopūsto paradigmoje“ chaosas – išorėje, o tvarka – viduje, tai „svogūno paradigmoje“ chaosas – tai pasaulio užuomazga, I. Prigožino „kūrybiška tuštuma“, iš kurios išauga kosmosas. Todėl čia judėjimas ne įcentrinis, bet išcentrinis, kreipiantis į išorę: prasmės ne atveriamos, bet išauginamos“ (Генис 1997: 69).

Kitaip tariant, nūdien kūrybiškumas reiškiasi metaforiškos „svogūno paradigmos“ kontekste – kaip tradicinių dangalų, saugiklių, formų analizė, kritinis pervertinimas ir įveika pasitikint laisva prasmėkūra, kylančia iš Tuštumos – Dzeno. Šia prasme F. Nietzsche teigė, kad „mūsų išsigelbėjimas – ne pažinime, bet kūryboje“.

Tegimenologijos euristika

Tokios paradigmatinės išvalgos kontekste kūryba kaip išorinių apvalkalų (Būtyje, socializacijoje, vertybėse, kultūros formose, mokslo tyrimų organizacijoje ir t. t.) distancijavimas, atskirtis ir įveika, t. y. laisvos ribos, transgresavimo režime kūrimas išryškina jos sutaptį su naujai suprantamu socialumu. Kaip žinoma, socialumo esmė – tai individo identifikacija ir savilegitimacija tik *Kito* (visuomenės, grupės, bendrijos) atžvilgiu; plg. gyvūnai, ateiviai kaip ne-žmonės.

Elitinei kultūrai prarandant dvasinio hegemono vaidmenį ir statusą ir atsilaisvinusią socialinių-dvasinių aspiracijų, vilčių ir vertybių erdvę užpildant masinei populiariajai kultūrai, privalu matyti giluminį šio poslinkio kontekstą. Iš tiesų čia susiduriame su metafizikos perėjimo į imanentinį Būčiai kultūrinį būvį, t. y., jei elitinė kultūra principialiai orientuota į *Eidoso*, slopinamo *Hyle* – chaotiškos būties virsmų afirmavimą, tai Būties pilnatviškumo bei jos saviraiškos įvairovės „gražinimas“

ir sklaida viešuomenei esmingai problematizuoja tradicinį Kūrybos suvokimą kaip išskirtinių žmonių – genijų, talentų, minties ir dvasios titanų pašaukimą. Kūrybos fenomenas, iki šiol laikytas „dievo palytėjimu“, likimo dovana ir asmenybės idealių siekių viršūne, netenka savo „charizmos“, aukštosios auros ir privilegijuotos Būties atribucijų.

Bandant suprasti ir aiškinti kylančius šioje „perėjimo“ situacijoje paradoksus, įtampas ir deviacijas, būtent „kopūsto ir svogūno paradigmu“ sąveika leidžia intelektualiai racionalizuoti duotą socialinį diskursą. Taigi pirmoji teigė išviršinių Būties – gyvavimo sluoksnių, apvalkalų („maskuočių“) šalinimo pagrįstumą judant, siekiant tvirto, amžino ir patikimo pagrindo – branduolio – „kopūsto koto“, iš kurio kyla ir visa Būties įvairovė, derivacijos ir išvestinumai.

Tačiau įvadinėse dalyse analizuotas mokslo ir meno (kaip pasaulėbūties) krizinis-finalistinis ir apokaliptinis intencionalumas gali būti pozityviai interpretuojamas kaip jų visuminė (išplėstinė) demokratizacija, eliminuojanti (devaluojanti) tą abstraktus branduolio vertybinį absoliutizmą. Pretenzija į viršenybę dėl proto – providencijos suvokimo ir išraiškos monopolio istoriškai ir kultūriškai redukuoja plačių visuomenės sluoksnių, grupių kūrybinį potencialą, atrinkdama į elitinės kūrybos viršūnę tik pavienius išskirtinius individus. Taip iš esmės naikinama socialinės kūrybos autonomija ir jos giluminė savivertė, paliekant jai tik pragmatinių-taikomąjį aspektą kultūriškai aprūpinant elito kasdienės būties komforto infrastruktūrą (baldai, drabužiai, aplinkos dizainas ir pan.).

Todėl socialinė-filosofinė metafizikos įveika suponuoja kitokį požiūrį, artimą Rytų pasaulėžiūrinei filosofijai. Juk svogūne atskirdami išviršinius sluoksnius galų gale neatrandame jokio Prado – lieka tik Tuštuma. Čia, anot A. Geniso, ir glūdi Kūrybos, kaip laisvos ir atsakingos Būties savimanifestacijos, vektorius. Tačiau svarbiausias vis dėlto yra ne šis galutinis „singularinis taškas“, išreiškiamas formule „aut nihil – Nihil“, bet kelias į jį. Judėdami link numanomos Tuštumos įgyjame įgūdžius, patirtį, gebėjimus, valią ir vertybes. Būtent šiuose virsmuose, transfuzijose ir transmutacijose iškyla prasmės, tikslai ir vaizdiniai-siekiamybės, kuriuos pasitelkę kūrybiškai įtvarkome Būtį pagal savo „atvaizdą ir tapatybę“. Šiame Būties kūrybos procese patys nustatome determinacijas ir liminalines ribas, kurių nediktuoja natūrali išoriška prigimtis, socialiniai saugikliai ir pan.

Taigi, kelias į Tuštumą – laisvę – Kūrybą reiškiasi ir kaip tų ribų-sluoksnių-apvalkalų tyrimas, sąlytis ir įveika, pajungimas ir eksploata-

vimas. Čia formos ir turinio dialektika reifikuojasi kaip kūrybos Būtyje sąlyga ir jos brandumo legitimacija. Būtent šių tarpinių būsenų, perėjimų tyrimo poreikiai suponuoja M. Epšteino deklaruojamą tegimenologijos discipliną (Эпштейн 2003: 398–402), skirtą nagrinėti pasaulėbūties dimensijų, modusų ir atributų, išviršinių apdangalų, paviršių, skraisčių, įpakavimų apskritai reiškinius.

Tegimeno reiškinių išvalgos užuomazgas duoto koncepto autorius randa dar M. Heideggerio dvejonėse dėl metafizikos problemos: – Kodėl egzistuoja Būtis, o ne Niekas? – Kodėl Būtis nepilna, pusinė, neužbaigta? – Kaip egzistuoja Niekas ir kaip jį skiriame nuo Esmo? – Kodėl Visetas – visada tik siekiamybė, o įvairovė – realybė? Tokia padėtis susiklos- to būtent todėl, teigia M. Epšteinas, kad egzistuoja aibė tarpinių būvių ir instancijų tarp įvardijamų baigtinių abstrakcijų. Būties savirealizacija būtent ir yra nepaliaujama implicitinės tvarkos eksplikacija begalėje per- einančių ir laikinų formų ir būdų, kurie „įpakuoja“, t. y. determinuoja vis- ką, kas egzistuoja, – pradedant nuo atomų atsiradimo iš Pradinio singulia- rinio taško ir baigiant Visatos sandara; nuo individo kūniško gimimo iki virtimo unikalios nepakartojama dvasine asmenybe.

Toks kūrybinės evoliucijos kelias realizuojasi per begalinę Būtį su- darančių sluoksnių, klodų, formacijų (materialių, simbolinių, ezoterinių, virtualių ir t. t.) sąveikų ir jų kūrybinę įveiką. Taip išsikūnija Nietzsche's tezė apie mūsų išsigelbėjimą ne pažinime, bet Kūryboje. Numanomas pažinimas ne kaip sukūrimas, „padarymas“ dar kažko Naujo, Nebūto iki šiol, o atvėrime Paslėpto, Nesuvokto, Nepamatyto, Neįsisavinto. Kūry- biško pažinimo siekinys – ne nauji pasaulėvaizdžio horizontai, o visada egzistuojančios, potencialiai nepaslėpties išvalga, refleksija ir tapatinimo- si mastai, lygiai ir konfigūracijos (Эпштейн 2003: 401).

Atverdamas save kaip „skylę Būtyje“ žmogus kartu inicijuoja ir sa- vo paties gilumos eksploataciją kaip jos įbūtinimą. Keisti save – reiškia keistis lyginant, identifikuojant ir netgi priešpriešinant save Būčiai kaip *Kitam* (visuomenei, grupei, bendrijai). Tik tokiu atveju primetamas iš iš- orės ir susvetimėjęs socialumas tampa pačios asmenybės pilnatviško atvi- rumo laidu. Tokia būtinybė išplaukia iš nūdienos apokaliptinės jausenos identifikavimo poreikių. Kol kas šias reikmes įkūnijo menas, kuris, anot C. Jungo, „intuityviai užčiuopia permainas kolektyvinėje sąmonėje“ (Юнг 1991: 212).

Kaip socialinių apribojimų ir saugiklių (žr. Михайлов 2004) pro- bleminės-konceptualinės integracijos būdas, tegimenologija nagrinėja

socialumo esmės apraiškas visose Būties srityse. Jei mokslas ir menas negali parodyti to, kas reikšminga visuomenei ir žmonijai jų Atsakuose-Iššūkiuose – jie limituojami savotiško socialinio testo būdu. Tada numanomų lūkesčių (ir atitinkamų socialinių investicijų) horizonte lieka tik tos mokslo ir meno dimensijos, kurios skatina ir orientuoja žmogiškąją savikūrą (vidų) ir kūrybą (išorę). Iš esmės tai Būties surutuliooto būvio išrutuliojimo procedūra. Tuo tarpu susvetimėję šiai savo imanentinei misijai / pašaukimui mokslai ir menai atsiejami („išlukštenami“) įveikiant juos kaip įpakavimo sluoksnius – tegimenus. Taip tegimenologija atskleidžia ir socialinių limitų istorinį pozityvumą – negatyvumą, – kaip ir istorinių kognityvinių paradigmu ribas (pvz., Ptolemajo-Koperniko teorijos).

Pažymėtina, kad kartu tegimenologija kaip judėjimas į atvirumą inicijuoja ir Būties metafizikos-transcendentalizacijos įveiktį. Atveriant uždara sistemą jos metafizinis turinys eliminuojasi, nes baigiasi vidinė sisteminė jos cenzūra – draudimai ir apribojimai – „paslėptys“. Taip, pvz., įveikiami ir demaskuojami socialiniai, politiniai, ideologiniai ir kt. mitai: atveriant jų transcendentinių prasmų erdvę sukuriami tarp viršūnių, puoselėjančių mitus kaip valdymo ir manipuliacijos instrumentus – ir apačių, nustojusių tikėti ir išvydusių realų ir neišmatuojamą Būties raiškų pliuralizmą ir jų tarpusavio lygiavertiškumą. Taip įveikiama lemtinga bedugnė tarp imanentinės ir transcendentinės realybių žmogiškojoje sąmonėje ir savipratoje.

Masinės kultūros tegimeniškumas

Šiuolaikybėje kūrybinių procesų sampyna – persismelkimas su masine kultūra liudija apie Kūrybos, apskritai socializacijos gilėjimą ir kartu prienamumą masėms. Profesionalūs kūrėjai ir kuria jiems (pvz., Holivudo produkcija, serialai ir kt.). Tai lemia elitarizmo mažėjimą tiek moksle, tiek mene kaip Kūrybos terpėse. Informacinės technologijos skatina tiražavimą ir multiplikavimą ne tik produktų – rezultatų, bet ir pačių metodų, priegų, įgūdžių ir techninių galimybių.

Tačiau, suprantama, tokios kultūrinės-meninės kūrybos lygis niekaip neprilygsta klasikiniams šedevrams. Tačiau nūdien to ir nereikia, nes masė kuria ir būtent orientuojasi į lengvai suprantamus – anticipuojamus ritmus, sąskambius, vaizdinius, idėjas ir vertybes, artimas vaikiškam – komiksiniam lygiui. Čia būdingas aukštajam menui „imanencijos planas“ susitraukia, o „transcendencijos planas“, priešingai, plečiasi, skverbdamasis į vis naujas, neįprastas klasikiniam mokslui ir menui sri-

tis (pvz., kasdienį individų gyvenimą – mėgėjiški filmukai, literatūriniai bandymai būreliuose, kasdienių horoskopų „dietinė“ magija ir t. t.).

Šioje masinėje kūryboje vyrauja ne turinys ir ne prasmės paieška, bet formos ir struktūros, „užduotos“ socialinių normų, taisyklių, idėjų. Jos tarnauja tam tikru tokios kūrybos saugikliu, reguliatoriumi, t. y. masinio kūrybiškumo „įpakavimu“ (pvz., „gynyba nuo kvailio“?). Toks socialinio limitavimo turinys tampa savarankiškas ir simbolinis-perspektyvinis, siekiantis pavaduoti esamas socialines struktūras pripildant jas kultūriniu žaidybiniu turiniu (pvz., paralelinės bendrijos, subkultūros ir pan.).

Tokias naujas formas ir struktūras lengva kūrybiškai pertvarkyti – perkonstruoti taikant koliažo – asambliažo metodus ir prieigas į „nestruktūruotas vienvoves“ – ir lengvai mainytis su kitais, nes jos universalios ir atpažįstamos kaip kolektyvinės sąmoninės formos – archetipai (herojai, katastrofos ir kt. ženkliniai įvykiai).

Čia tokių tegimėnų kontekste socialinis turinys tarsi „išsiverčia“ į išorę ir turi būti legitimizuotas / simplifikuotas atitinkamoje formoje – „taroje“, pakuočioje, kuri estetiška, patraukli, suprantama ir t. t. Taip, pvz., politiko įvaizdis masinėje kultūroje (dainavimas, šokis, buities atvėrimas – paparacai, kosmetinės operacijos, šeima, skyrybos, mačizmas (V. Putinas) užtikrina rinkėjų palankumą (įsimenamumą). Apie tai liudija ir šoumenų įtraukimas, neįprasti poelgiai, kurie afišuojami, ir kt.

Nūdien vyrauja įsitikinimas, kad nieko originalaus nesukuriama ne tik moksle, bet ir mene – dailėje, muzikoje. Iš to išplaukia masinis perdirbinėjimas, *rimeikai*, plagiatai, simplifikacijos, *daidžestai*, klasikos permontavimas, komiksų ekranizacijos ir literatūrinės parafrazės (pvz., nesunku įsivaizduoti H. Poterio komiksą). Tai lyg „kultūros konspektai“, nes visa begalinė įvairovė jau neaprepiama, nors tiesiogiai prieinama dėl informacinių technologijų pažangos.

Socialumo požiūriu, čia stebime kultūrinės kūrybos egalitarizacijos tapsmą, t. y. nekvestionuojama, kad kurti gali talentai ir genijai, bet praktiškai kiekvienas (pvz., masiniai konkursai, atrankos šou, realybės imitacijos ir kt.). Nūdien reklamos lygis nesunkiai sukuria „žvaigždes“ be tiesioginio talentų buvimo-nebuvimo problemos. Tai tarsi socialiteto įteigtas gamtos neduotų gabumų kompensavimas – „menas, prieinamas skurdžiams“.

Dar vienas tokios kultūros transformacijos akcentas – viešumas, menas kuriamas atvirai, projektyviai, kolektyviai ir demokratiškai, tuo

pat metu konvertuojant kuriamą atrakciją į labdarą, *publicity* (be kurios, kaip žinoma, nebūtų ir *prosperity*) ir t. t.

Masinės kultūros kaip *tegimeno* pavyzdys koreliuoja su „įpakavimu“ tiesmukai – nes čia forma primesta išoriškai – socialiai-imperatyviai ir gali visai nesisieti su turiniu. Tiksliau – realiai koreliuoti tik su archetipiniais tokio turinio elementais, artimais (ir atpažįstamais) visiems numanomiesiems vartotojams. Todėl klesti herojaus, maniako, detektyvo, apokaliptinės katastrofos, ateivių ir kt. siaubo personažų įvairovė.

Kaip išoriškai reprezentuojanti turinį forma, įpakavimas atskirtas ir įveiktas atveriant turinį (kultūrinį, psichologinį, egzistencinį), nes įpakavimas – tara – visuomet laikinas ir sąlyginis, irėminantis turinį darinys (pvz., dainavimas pagal fonogramą – bet galimi elektros pertrūkiai „atveria“ faktinę ir imitacinę realybės skirtis).

Bet principiniu atžvilgiu įpakavimas – tai antrinis daikto paviršius, ginantis jį nuo išorės poveikių – arba aplinką nuo daikto poveikių (pvz., urano klodai niekad gamtos neiškeliama į paviršių...). Todėl „tara“ ne išreiškia, o sulaiko, apsaugo, kuria ribų ir kliūčių sistemą. Socialinis limitavimas esminis visos kultūrinės ir dvasinės žmonijos evoliucijos bruožas, greitinantis / lėtinantis žmonių saviraišką tiek erdvėje, tiek laike (Эпштейн 2003: 402).

Bet – nuo ko gi saugo ir kuo riboja / trukdo masinė kultūra? Bendru atveju žinome, kad Grožis pašauktas išgelbėti pasaulį – nuo proto, t. y. nuo Nietzsche's Antžmogio – esteto, kurio absoliutinis individualizmas eliminuoja solidaristinę ir egalitarinę moralę. Nes negebėjimas sustabdyti ypač pavojingas, kai modernybėje individas jau sugeba pasinaudoti masinio-globalinio poveikio priemonėmis, kurias sukuria elitas – mokslo, meno, korporacijų ir pan. Juolab, kad būtent elitas, korporacijos patys ir inicijuoja masinės kultūros plėtrą kaip veiksmingą infantilizacijos būdą.

Todėl ir tegimenizacija kai kuriose kultūrinėse išvalgose vertinama kaip savaveiksmė, t. y. visa kultūros evoliucija vertinama kaip pakuočių seka be galutinio (metafizinio turinio, „koto“) turinio. Tai ypač pastebima naujausiose postmoderniško meno instaliacijose – Tiltų, Reichstago ir kt. „įpakavimas“ tarsi apgaubiant juos apsauginiais „burbulais“.

Šiuo pagrindu konstatuojama, kad ir pats žmogus gali būti traktuojamas kaip „pakuojantis gyvulys“, – nes pats, įpakuotas į kūną, nepaliaujamai kuria dirbtines aplinkas, įpakuoja gamtą parkų ir sodų architektonikose, intelektiniu lavinimu įpakuoja savo prigimtinius gabumus, tikslus, pašaukimą ir t. t. Taip formuojasi, anot M. Epšteino, pak-estetika, pak-

metodologija, pak-mąstymo stilius, pak-elgsena ir t. t. Tai atitinka, pvz., metodologinį pliuralizmą – kai prieigose ir išvalgose apsieinama be konceptualinio branduolio, be vienijančios idėjos...

Apskritai, galima suprasti šiuolaikinį socialumą kaip gebėjimą vienu metu būti keliuose santykiuose / ryšiuose su pasauliu, t. y. būti keliais dalykais (daiktais). Tuomet socializacija (pvz., vaikų) tampa apmokymu matyti save apibendrinto *Kito* akimis.

Apibendrinimas

Taigi, tegimenizacijos būtinumas išplaukia iš bet kokio pažinimo (kaip sąlyčio) objekto, daikto, veiksmo, minties nepilnatvės, dalinumo. Viskas realybėje turi vidų ir išorę (nes Būtis implicitiškai surutuliuota ir jos išrutuliojimas – eksplikacija yra imanentinis Būties realizacijos bruožas ir sąlyga).

Būties su(si)rutuliojimas – tai motyvas ir stimulas savikūrai, o išrutuliojimas (Kitiems, visuomenei – per socializacijos plėtrą) sudaro modernų Kūrybos turinį (į kurį telpa ir kūrybos industrijos, ir R. Barthes'o „autoriaus mirtis“, ir kibernetinė kūryba, kurioje autoriaus arba nėra, arba jis nesvarbus).

Būties tapsmo pasaulyje greitėjimas tiek erdvėje, tiek laike reikalauja valdymo, o tai numano socialinį limitavimą – ribų, normų atnaujinimą ir adaptavimą, kuris išskyla į pirmą vietą apeinant (virtualiai, simboliškai ar pan.) gamtines determinacijas.

Taip per socialinių technologijų taikymą sociumo produkuojami ribojimai, gairės, kanalai formuoja valdomą socialinę erdvę ir užtikrina jos konfigūravimo lankstumą. Analogiškai ir socialinio laiko konstravimas. Visa tai stebime nūdienos globalizacijoje vykstančiuose laiko – erdvės „kompresijos“ procesuose.

Todėl tegimenų – tarpinių būsenų, struktūrų, ribų ir pan. kūrimas, jų paskirtys ir funkcijos šiuolaikinės visuotinės simuliakrizacijos epochoje – ne tik kūrybiškumo savirealizacijos būtina sąlyga, bet ir išgyvenimo Xaosmoso *tapsme* imperatyvas.

LITERATŪRA

Horgan J. (1996). *The End of Science; Facing the Limits of Knowledge in the Twilight of the Scientific Age*. New York.

Генис А. (1997). *Вавилонская башня*. Москва.

Михайлов В. В. (2004). *Социальные ограничения: содержание, структура, функции*. Москва.

Эпштейн М. (2003). Тегименология. *Проективный философский словарь*. Москва.

Юнг К. (2004). Проблемы души современного человека. *Архетип и символ*. Москва.

TEGIMENIZATION OF CREATIVITY IN POSTMODERN SOCIETY: MANTLES OF NONCONCEALMENT

Kęstutis Šerpetis

Summary

The present article discusses tegimenization phenomenon in the existential interpretation of the being and its dimensions. It is described as an essence of the tegimeī notion, as a reification of the metaphorical “Onion Paradigm”.

In the context of the scientific, cultural, and art areas the process of the gathering of various Being mantles and masks by the creative human self-knowledge and in the social existence is revealed.